

A TRENCSENYI CSATÁRÓL, 1708.

(Újabb adatok.)

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Az érdekes sorozatot Rákóczi fejedelem a harczon jelen volt titkárának, *Aszalay Ferenc*nek Szécsényből (Nógrád m.) augusztus 8-áról Radvánszky János orsz. kincstárnokhoz intézett bizalmas levele nyitja meg.

«Várván az hadi operatiók szerencsésebb folyamatjátúl: azért tartózkodtam eddig, hogy Kgldek bizonyos (*biztos*) relatiókkal udvarolhassak; mert noha egyszer is, másszor is voltak occurren-tiáink: de mivel csakhamar ellenkezőt tapasztaltunk, — *oly bizonytalan dolgokkal* nem mérészettem Kglmedet terhelnem. Hallgatnék inkább most is az rajtunk történt szerencsétlenség miatt: de az Kglmedhez való tökéletes affectióm ösztönöz, hogy *annak valóságá-ról* tudósítsam Kglmedet, tudván, oly affectióval veszi tülem, mint ha örvendeteseket írnék.

Minekutánna az Vágon Morvánkánál visszaköltöztünk és útunkat követvén, 2. Augusti Trencsénhez szállottunk vólna: az ellenség ugyanazon nap Szakolezátúl megindulván, rettenetes szapora marssal, maga hírével estvére Beczkóhoz szállott, és ott étetésnél tovább nem pihenvén, egész éjjel felénk marsírozott, s hajnalkor strázsáinkat (a Vöröshegyen) széjjelvervén, magát ellenünk reggel, 3. Augusti kirendelé ütközetnek. Noha ugyan mi is mind elrendelteték: de contramarssal megkerülni akarván az ellenség bennünket,¹⁾

¹⁾ Nem ezt akarta az, hanem mint Pálffy bán alábbi leveléből is kitetszik, szépen Trencsény alá vonúlni vissza.

csapa az mieinknek jobbszárnyára, és annak háta megett lévő segítő seregünket elsöben megszalasztá; kinek segítségére marsíroltatván ő Felsége az hadakat (az udv. karabélyos-ezredet), nagy szerencsétlenségünk történt: mert a ló ő Felségével (a harmadik viz-szakadék átugrásánál) úgy megesett, hogy menten megdőglött. Isten neve áldassék érte: hamar ő Felsége lóra kapott, eljöhetett; *de az hadak közt oly hír futamodván, hogy elesett és megholt volna fegyver miatt az fejedelem, — csak széjjeloszla az lovasság, az infanteriát odahagyánk és az álgyúkat; de — légyen Istené a dicsőség! —* a gyalogság is truppokban vervén magát, sűrűn kezdett puskázni, és közel érvén az erdőt, salválta többnyire magát, és *circiter 1000 emberünk veszedelmével lett ezen harcunk.* Főtisztek (törzstisztek) nem vesztenek, hanem compániás-kapitányok: szegény Belényi Albert, Bessenyei Zsigmond uram fia (László) és Urunk két inassa (*nemes apródja*), Fáy Zsigmond és Paffy.¹⁾ Azon nap szaladván, éppen Nyitra-Szerdahelig jöttünk az nagy hegyek között²⁾ oly fáradsággal, hogy sokan elepedtenek közülünk, s magunk felekezeti-től is félelemben voltunk, mert ennyihány szekereket az szaladásban (de az országúton!) rácz képiben vertek fel az szaladó katonák. Másnap (aug. 4.) jöttünk Kis-Tapolcsánban, onnan harmadnap Szemerédhez Ságk tájékára, az Ipoly körül; oka sietségünknek a nagy páni rettegés vala: mert valaki utólért bennünket, azt referálta, hogy már az ellenség Léva felé nyomakodik és szándéka az, hogy bagáziánkat (a tábor podgyászronatát) valahol találja, elnyerje. De semmi sincs — Istennek hálá, — benne, mert még az Garamon sem jött által és a mint halljuk, Dunántúl való földre szándékozik.» A levél többi részeiben aztán a dunántúli kuruczok diadalmas harczeit, austriai, styriai beütéseit s a Trencsénynél széjjeloszlott hadak csoportokba gyülekezését említi; «csak itt Szécsénél is vagyon már 4000-ig való hadunk.»³⁾

Ugyanez nap — aug. 8-ikán — kelt Bécsben a cs. kir. udv.

¹⁾ Ezen utóbbi csak elfogatott, mint alább kiténik.

²⁾ Rákóczit és kíséretét a tudatlan kalauzok az erdőlepte Inócz-hegy meredekjének vezették s úgy, Zlatnik felé, nagy kerülővel keresztül. (Lásd *Ottlyk György* főudvarmester önéletírásában. Monum. Hung. Script. XXVII. kötet.)

³⁾ A levél eredetije gyűjteményemben.

főhaditanács alelnökének *Tiell*nek a Rajna-melléki cs. táborban időző Savoyai Jenő hghez szóló tudósítása, mely Heister hivatalos sürgönyéből meríti adatait:

• Der Herr Feld-Marschall Heister hatt ein Glück gehabt den Rebellen 4 Meilen hinter Trentschin bey Banovez (*Bán*) einen guetten Streich an zu bringen, mit der Cavallerie allein, gegen des Feindes sambten Macht, *so à 14 bis 15,000 Mann stark gewesen.*»
Fiát, Albertet, a főhadsegédet küldé ide az örömhírrrel. «Er glaubt, *dass 5 bis 6000 Mann auf den Platz todt geblieben und nur 400 gefangen*, auch 14 Stuck nebst einige Bagage erobert worden.»
A tudósítás hátralevő része Esterházy Antalnak és Bezerédy Imrénnek 8—10,000 kuruczezal Austriába törését, zsákmányolásait, a Hannover vértés-ezred felének lekaszaboltatását, Nezsider és más helyek bevételét sorolja elő.¹⁾

Báró Réray Imre kurucz gyalog-ezredes Érsek-Újvárból *aug. 9-én* értesíti Bercesényit:

«Komáromból megszabadúlt (*kicszerélt*) rabjaink referálják, hogy ottan az ütközetnek ki örül, ki nevet, azt mondván: *kurucz-nak ha 3000 embere veszett is*, (többrül hát nem is vala szó!) mint ha egy sem veszne: mert elegen vannak, — adhatnak maholnap revancheot.»²⁾

Ugyancsak Érsek-Újvárból *aug. 10-kén* írja az ottani praefectus és főhadibíró *Szluha Ferencz*, szintén Bercesényi grófnak:

Bakos András nevű, azelőtt Szalay Pál uram ezerebéli, azután rabságában Esterházy József uram labanczai közzé beállott katonát fogtak el most Verebéllynél huszáraink, a ki is «jó elmés legény». Jelen volt a trencsényi harczon is; examináltatván általam, vallja, hogy Heister, Pálffy, Steinville, Viard, Hartleben, Ebergényi és Gombos generálok valának ott, és velők a «német csak nem complete, de válogatott és *ex magna parte vasas, nyolcz regimenttel vala, ezerből álló horvát, egy regiment rác; fegyveres, paripás és jó népnek mondja lenni, alég hétezer embernek mondja lenni.* Magyar lovasnak³⁾ tulajdonitják a győzedelmet és *gonosz hely-*

¹⁾ *Eredeti levél* a cs. és kir. hadi levéltárban, 1708. VIII. 3.

²⁾ Eredetije az orsz. levéltárban. *Időközi-lymbus.*

³⁾ A Pekry mezei lovas-hadainak, kik összezavarodván, ok nélkül megfutottak.

nek. Itéletéhez képest *kétezer testet számlálja*; százon alúl való rabot, harmincz zászlót nyertek. Beszéli, hogy ő Fölsége paripáját meglövéen, (?) nagyon és sérelmesen elesett ő Fölsége. *Németben alég százíg való megholt, circiter kétszázíg való sebben esett.* Vas Pálon kívül nem igen holt meg jobb. Pongrácz Gáspár,¹⁾ ha híre volt is, most is él.»²⁾

Augusztus 11-kén újból ír *Tiell* Bécsből Savoyai Eugennek:

Heister elküldé ide tegnap az ellenségtől Trencsénynél nyert lovas- és gyalog-zászlókat; (*hány* vala a zászló? nem mondja). Hanem tovább ekként folytatja: «... Es sind *über 6000 Rebellen auf dem Platz geblieben*, 400 gefangen worden, und über 400 Teutsche Deserteurs herübergeloffen.³⁾ Der Franzoss La Motte hatt kein Quartier (értsd: *Pardon*) bekomben, nebst viellen anderen seiner Landsleute.⁴⁾ Der Ragozi solle selbst ziemlich verwundet sein von ein Schuss.»⁵⁾

Aug. 12-kéről, b. Berényi már közlött naplójegyzetén kívül nincs tudósításunk; 13-káról azonban kettő is van, melyek egyike igen nagyérdékű: magától a győzelem tulajdonképi kivívójától, *gr. Pálffy János* bán és lovassági cs. tábornoktól ered, a ki Pozsonyból, 1708. aug. 13. dátummal így tudósítja Savoyai Jenőt:

Ezelőtt 18 nappal Heister az egész, mintegy 5000 lóból álló cs. lovasságot⁶⁾ összevonván, innét a leggyorsabban fölkerekedett

¹⁾ B. Pongrácz Gáspár, azelőtt Ocskay-féle alezredes, ekkor azonban már labancz; 1708. tavasszal lőn azzá.

²⁾ Eredeti levél, *ugyanott*.

³⁾ Német hadszökevények ekkor tömegesebben a Bonefous- és Fodor-ezredekben szolgálnak, de a Fodoré nem vala ott; a mi kevés átszökött: tehát a Bonefouséból, Andrássy Páléból és Czelderéből való lehetett; azonban egyebütt erről szó sincs s a szám bizonyára *erősen nagyított*; sőt, mint látandjuk: nem is lehet átszökésről, hanem csak az elfogottak besorozásáról szó.

⁴⁾ A La Motte megöletéséről való hír, mint már kimutattuk, *minden alapot nélkülöz*; sem el nem esett, sem meg nem sebesült, sem el nem fogták, — épen elmenekült. Francia tisztak, altisztek s közvitézek azonban a Fierville granátos-ezredből csakugyan számosan estek el és fogattak is el. (*Lásd alább.*)

⁵⁾ Eredeti levél a cs. kir. hadilevéltárban, 1708. VIII. 4.

⁶⁾ *Viard* tábornok lovas-hadosztályát kivéve, mely ekkor már Strázniczánál állott.

és Vág-Újhely felé marsolt. «Der Feind hatt uns alldorten nicht erwartet, sondern Miene gemacht das Schloss Trentschin zu belagern, und zur solchem Ende sich dahin, über die Waag zurückgezogen; deme ich anderen Tags mit dem Bareythischen Dragoner-Regiment und denen Razen dahin gefolget (*hová?*) und auf einer gewissen Anhöhe das Winklerische Heyducken-Regiment angetroffen habe, (*hol és mikor?*) wovon der meiste Theil(?) niedergemacht und 80 Gefangene auf Neustadt (*Vág-Újhely*) zurückgeschickt worden. Weilen nun diese (*és az itt nem említett kémek*) einhellig aussagten, dass der Feind weder Infanterie, noch Artillerie bey sich habe (!!): so seind des Herrn Feldmarschalls Excellenz auch bewogen gewesen mit den übrigen Troupen ebenfalls die Waag zu passieren, gedenkend dem Feind einen Streich an zu henken. Ich habe mir die Ehre genommen mit der Avant-Garde voraus zu gehen, und nachdeme etliche *beschwerliche Defilées* (a Vöröshegy szorúlatái) passirt: habe etlichen des Feindes Lager gesehen, — *aber weit anderst befunden, als man geglaubet*, indeme es mit 11 Stucken und dem Kern von der Infanterie gespicket gewesen. Es hat warhaftig gesinnet *uns retirieren zu müssen*; welches auch — wann der Feind nur *seines vortheilhaften Lagers* sich zu bedienen gewusst hätte, — wegen Mangel an Brodt beschehen wäre. Allein, da ich anfinde einen Contra-Marche zu machen: hat sich der Feind (*Pekry, mikor a császáriakat túl akarta szárnyalni,*) geöffnet und mir soviel Platz in seiner Flanke gemacht, dass ich (welches dem Allerhöchsten zu danken is,) mit nur 2 Althannischen Escadronen — weil der Überrest des linken Flügels noch jenseits *des morastigen Grabens*¹⁾ gewesen, — die Attaque nicht allein angefangen, sondern mit selbiger auch den Feind weichen gemacht habe, dass demnach die Action kaum $\frac{1}{4}$ Stund, die Massacre über den Talpatschen (*talpasok, gyalogosok*) aber wohl 3 Stund gewehret hat, und ich judiciere, *dass der feindliche Verlust wenigstens in 4000 Mann bestehen werde*; wiedann 44 Fahnen und Estandarten, nebst 2 Paar Pauken erobert worden. Unser Verlust bestehet in 66 Köpfe,²⁾ aber die Cavallerie is dergestalten ermattet, dass ich

¹⁾ A Pekry arczélét fedezett szoblahó-bellai csermely és tó.

²⁾ E szám alatt nyilván csak a rohamot intézett Althann-ezred vesztesége értendő.

selbsten kein Pferd mehr zu reiten und die Tag-Lebens keine solche Fatigue ausgestanden habe.»¹⁾

A Heister 6000 elesett kuruczából tehát maga Pálffy is elenged immár 2000-et, noha a nem reménylett győzedelmükkel szertelenül dicsekvő németek még a cs. tábornagy «hivatalos» számára is ráliczítálnak. Példa erre a Berényi-napló aug. 12-iki pozsonyi főntebbi híre s *Szluha Ferencz*nek Érsek-Újvárt aug. 13-kán kelt következő tudósítása, Bercsényihez:

«Heister maga, mintegy 300 lóval, szombaton estve (aug. 11.) Pozsonyban érkezhén, nagy lövésekkel excipiáltatott és Bécsben ment; látták, 45 zászlót bevíttek, beszélvén: *8000 magyar elesett volna Trencsénnél.*»²⁾

E nagyításoknak császári részről az általános rémület-keltésen kívül még az a különleges célja is vala, hogy a *Dunántúl* épen ekkor nagyon dicsőségesen működő kuruczok harczyi kedvét lelohaszszak, őket kétségbeejtsék: *miért küzdjenek? hiszen odaát már úgy is minden elveszett!*... Ilymódon sikerült nekik az ottani híres vitéz dandárnok *Bezerédy Imre* esztét megzavarni, hűségét megingatni, a kivel titkon már rég alkudozásban voltak. Most, a trencsényi rémhírek hatása alatt reávétték őt, hogy tervezett áru-lását — *Ocskay László példájára* — hajtsa végre. De *Bezerédy* rajta vesztett; gonosz terve kitudódván, még idejében elfogták társai, s hóhérpallós alá került. Hanem jellemző, mit ír épen a trencsényi harczyra nézve e megesett, bűnös ember, az egri vár tömlőczéből 1708. október 5-kén, a megkegyelmeztetéseért közbenjárásra fölkért b. Károlyi Sándor tábornoknak:

«Én pedig — megvallom — azért nem kívántam directe kiadnom (az átpártolásra csábító) Heisteren, *hogy soha el nem tudtam igazodnom az ideáltal való állapotokon.* Sokféleképen referálták: *hogy ennyi s annyi ezer nép veszett; azalatt Fölséges Urunk úgy megesett az lóval, hogy mind öszvetörte magát, elannyira, hogy halálra fekszik belé Fölséges Urunk.* Úgy hasonlóképen *Fő-Generális és Locumtenens Urunk ő Excja* (Bercsényi) *halálos sebben esett volna.* Ezeket pedig olly ember referálta, hogy majd lehetet-

¹⁾ *Eredeti levél* a cs. kir. hadilevéltárban, 1708. VIII. 5.

²⁾ *Eredeti levél* az orsz. levéltárban. Rákóczi-lymbus.

lennek gondoltam szavát megmásolnom, nagy hitivel confirmálnán.»¹⁾

Azonban, kövessük a sor-, vagyis korrendet. Íme egy tudósítás az éjszaki vármegyékből. A conföderált magyar rendek korona-ügyésze *Okolicsányi Mihály* jelenti 1708. augusztus 15-kéről Liptó-vármegyei Kis-Palugyáról — otthonából — a fejedelemnek:

«Itt alkalmasint már öszvegyült Czelder uram regimentje, (liptai és szepesi ezred); sőt Bonefous uram regimentibül is (ez lön aztán *Hanns Jakob Düttriché*), sokan azok között, kiket elvesztettek tartottak, eljüttek; bizonyosan mondják: nem sok maradott harcshelyen mieink között, a mint referálják azok is, kik fosztás után holttestek között hazagyüttek sebekben.»²⁾

A széjjelvert, erdőbe menekült gyalog hadak töredékei ugyanis rejtekeikből lassanként hazaszivárogván szülő-falvaikba, sebeiket ott gyógyíttatták, vagy általában családjaik körében lap-pangnak vala; és így, míg tiszteik össze nem gyűjték őket, — a mi az országos zürzavarban, rémületben lassan ment, — jó ideig nem lehetett tudni: mennyien maradtak halva közülök a csatatéren? ki esett, avagy fogatott el? ki lézeng az erdőkön, falukon? s melyik ezred mennyire lesz a régiekből kiegészíthető?... .

A fővezér tehát — a ki a Garam mellett, Füzés-Gyarmatnál fogott állást és oda gyűjteté táborra az elszéledt hadakat, — hogy tájékozást nyerhessen: augusztus 15—20-ika körül, a mikorra Trencsény vidéke már ismét kurucz kézben volt, egyik ügyes, érellyes és megbízható hadsegédét, a Nyitra-megyei származású s a tót nyelvet is bíró *Csery Imre* századost azzal a megbízással küldé ki Barát-Lehota, Turna tájára, hogy a csatateret lehetőleg járja be, a holtakat eltemetett faluk népével beszéljen, hallgasson ki hit alatt tanúkat, hogy így mennél megbízhatóbb adatokat szerezhessen számára. Cserynek ezen küldetéséről fenmaradt egy nagybecsű jelentése Bercsényi grófhhoz, ki azt oly fontosnak találá, hogy eredetiben beszolgáltatta a fejedelemnek.

A csatateréről és az üldözés színhelyéről, a lehota-báni szoros-bül visszatérő hadsegéd Nyitra-vármegye egyik éjszaki falvából,

¹⁾ Eredeti s. k. levél a *gr. Károlyi-levéltárban*, Budapesten.

²⁾ Eredeti levél az orsz. levéltárban. Rákóczi-lymbus.

Cihnoránból, 1708. augusztus 22-én így tudósítja vizsgálati eredményéről főgenerálisát :

«*Én oda voltam az harczhelre és elveszett népünknek számát investigáltam. Barát-lehotai emberek temettek el benne ötszázat;¹⁾ az többit hat vagy öt rendbeli falu temette;²⁾ hanem az falukat meg nem járhattam magam. Examináltam olly embereket, kik ollyan emberektől értették, az melly emberek szám szerint trencsényi commendánsnak beadták. Azok azt beszéllik, hogy rámegyen harmadfélezerre az kit eltemettek, és ötödfélszáz Trencsénben fogva vagyon; de, azt mondják, hogy elveszett nimettel együtt tizen anynyit, — nimet pediglen hatszáz elveszett, az kit trencsényi nimet tisztek relatiójából tudják. Három derik tiszte mondják, hogy nagy sebbe esett volna, mellyeket harczhelről kit-kit jó kötet lektika-fákon vittek be, és hat szekérrel azonkívül más tiszteket, két nagy létrás szekéren vasakot, (mellvértet). Hogy erről is jobban megtudhassa Ngod: embert röndöltem, János nevőt, az ki azon falukot meg fogja járni és három nap alatt: *mellik falu mennyit temett el? írva kezemhez fogja küldeni,*³⁾ mellyet azonnal megküldem Ngodnak. Szegény rabokat várnak (Trencsény) belső-árkában tartják; egy hétben mégis kétszer húst adnak nekik.⁴⁾ Szegény Hilyik⁵⁾ uram is ott vagyon fogva.»⁶⁾*

Ez a legpontosabb, leghitelesebb tudósítás valamennyi között. Kár csak még a részletek kiegészítése szempontjából, hogy az egyes faluktól bekívánt temetési czédulák, a melyek néhány nap múlva bizonyára beérkezének, nem maradtak reánk. —

A kurucz ezredekben szolgáló, azelőtt volt császári, német

¹⁾ Ezek valószínűleg a lehotai határon, tehát már az üldözés közben elhullottak tetemei valának.

²⁾ Hamri, Turna, Szoblahó, Bella, Szedlicsna és talán még Nagy-Birócz.

³⁾ Sajnos, e jegyzékek ma már hiányzanak mind a Rákóczi-, mind a Bercsényi-levéltár romjai közül.

⁴⁾ A b. Berényi-napló aug. 19-iki bejegyzése szerint a kegyetlen Heister, míg maga ott közelében volt, «még vizet sem adata eleget szegényeknek». Úgylátszik, a várparancsnok emberiesebb vala; vagy visszatorlástól féltek.

⁵⁾ Ghilligh András, Bercsényi reguláris dragonyos-ezredének egyik századosa. (L. alább.)

⁶⁾ Eredeti levél a Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban, Vörösvárt.

nemzetiségű katonák nem úgy szöktek át (mint Tiell aug. 11-iki levelében írja: *«herübergeloffen»*) a csatakor, vagy csata után a császáriakhoz: hanem ezek a közülök elfogottakat — mint tüstént látni fogjuk — *erőszakkal sorozták* be a maguk esapataiba, a honnan azonban, a kik módját ejthették, ismét visszaszökdösének régi bajtársaikhoz. Íme a bizonyosság, a mely egyszersmind az elesettek és hadifoglyok számáról is szól:

1708. augusztus 26-kán Nyitra-megyei Nádaséren (Nedozsér) vétetik föl kihallgatási jegyzőkönyv Hanns Henrik Titrott, *b. Zay András* udvari lovas granátos-ezredebeli, továbbá Michl Unger, *gr. Forgách Simon* dragonyos-ezredebeli közvitézek vallomásairól, a kik eskü alatt vallják, hogy a trencsényi harczon *foglyul esvén*, Steinville cs. tábornok regimentjébe soroztattak: de Rákóczinak letett hitökről megemlékezve, a kínálkozó első jó alkalommal, úgy-mint aug. 23-kán estve, a cs. táborból ki-, s a kuruczokhoz visszaszöktek, és önként jelentkezének. Ezen egyszerű, de becsületes, jó-hiszemű katonaemberek vallomásai közt előfordúl a következő kérdés és felelet:

«4-to. Mennyi hadunk veszett el Trencsénél?»

Felelet: «Egyike közölek commendérozva lévén egy generál-adjutánttal testek eltemetésére: harmadnapra hallotta, (tehát csak hallotta!), hogy *5383 testet temettek el, német testekkel együtt; rabot bevitték 435-öt*. Sőt azt fateálják, hogy egy erdőben (*a hamriban*) szorúlván mintegy 800-ig való gyalog (az *udv. palotás-ezerből*), oly keményen viselték magokat, hogy ha *ardonra* nem hitták volna őket, föl sem verhettek volna; kigyüvén (az erdőből) *s fegyvereket letévén, levagdalták őket.*»¹⁾ Ez a vad, zabolátlan ráczok szokása vala, a

¹⁾ *Eredeti jegyzőkönyv* az orsz. levéltár Rákóczi-lymbusában. Az utóbbi adatot *Ottlyk György* önéletirata is megerősíti, a hol ez még tüzetesebben olvasható: «A német... hadunknak hátán jött örömmel: elsőben az egész lovast erdőknek és barát-lehotai völgynek hajtván, azután az gyalognak fordúlt, kivált *palotás-ezernek*, a *kí regulariter hamri erdőben állott*... kit nagy vérontás nélkül nem lehetett fölverni; hanem a német tiszték kiáltottak *grátiát, hogy tegyék le a fegyvert, meggrátidzzák!* Erre nézve inconsiderate *letévén a fegyvert, sokat megöltek benne*, a többit mint a barmot, úgy hajtották trencsényi rabságra.» (*L. Monum. XXVII. k. 110. l.*) A palotásokból, mint alább látni fogjuk, 6 tisztet és 140 közvitézt vittek fogva Tren-

kikkel — maga írja — Pálffy bán sem birt; egyébiránt német zsoldos hadak is megtettek ilyesmit, mint itt, tiszteik tilalma ellen is.

Augusztus haváról még egy idevágó adatunk van, és pedig igen megfontolva író, higgadt főtől. Ifjabb *Tsétsy János*, sáros-pataki collegiumi tanár, pontos havi krónikát vezetett a Rákóczi-kor eseményeiről. Értesüléseit előkelő, válogatott egyénektől szerző és a pártatlan, bár olykor keserű igazságra törekedve, igen megrostálja. Ez, az 1708-ik év augusztusáról s ebben a trencsényi szerencsétlen csatáról írva, a magyarok veszteségéről így emlékezik: Heister — vagyis inkább a fejedelem elestének hírére támadt rémület — a lovasságot megfutamtatván, «eos insequitur et peditem, circa tormenta constitutum, miserrime trucidat ad 3000, captis usque ad 200 vel 700.»¹⁾

A Trencsény alatt küzdött gyalog-ezredek közül halottakban legtöbb veszteséget az udvari palotás- és a Fierville-féle francia gyalog granátos-ezred szenvedett. Ez utóbbi különben nagyon csekély létszámú vala: alig állott hatodfélszáz emberből, köztük ekkor már csak legföljebb ha a fele *francia*, ámbár a tisztek meg jobbára azok voltak. Az ellenkezőleg igen erős létszámú, s júliusban a néhai Esze Tamás 700 főnyi volt ezrede beolvasztásával még inkább megerősödött palotás-regiment tényleges állományáról a trencsényi harc *utáni* hónapokból kimutatás eddig — fájdalom — nem került elő, s így veszteségét *pontosan* nem ismerjük; föntebb hozzávetve érintők. Azonban *Fierville d' Hérissey* lovag ezredéről birunk egy tüzetes létszám-táblázatot az év végéről, mely az ezrednek Trencsénynél vallott fogyatékát külön rovatban tünteti elő. Kelt ezen kimutatás Szathmárban, Ecseden, 1708. december 13-kán. Tényleg áll vala ekkor az ezred nem többül, csak 328 főből, a törzsszel együtt; de meg van jegyezve, hogy: «*Occisi sunt in pugna Trencsényiensi nro 203*», úgymint 2 fő- és 2 alhadnagy, 1 sebész, 3 őrmester, 24 tizedes, 26 őrzető (vice-corpora-

csénybe; tehát azon két battailonból (800 ember) a többit felkoncizolták, már fegyvertelenül. A két másik battailon szerencsén elmeneküle.

¹⁾ *Ugyanott*, 363. l. E «200 vel 700»-ból is kiténik Tsétsynék minutiosus lelkiismeretessége; a közvetlen kútfőtől kapott levélből hihetően nem tudta itt a számot *biztosan* kiolvasni, s azért mindkettőt közli.

les), 5 dobos és 140 közvitéz, — Rolan százados pedig foglyúl esett.¹⁾

Vesztesége tehát ezen idegen ezrednek rendkívül nagy vala; s hogy a foglyok közül csupán egy századost — és még, mint látandjuk, egy Sereu nevű sebesült hadnagyot — hagytak élve: e körülmény igazolni látszik Tiell főntebbi állítását, hogy a francziák «hatten kein Quartier (Pardon) bekomben», a reájok különösen dühös németektől, hanem lemészárolták őket, mint látszik, a cs. udv. főhaditanácsnak is utólagos helyeslésével.

*

Az elesettekről imént közlött egykorú tudósításoknak csaknem mindegyikében, természetesen, a hadifogságba kerültek is említettek. Csakhogy, míg az előbbiekre nézve az egyes adatok közt feltűnő nagy az eltérés: addig a foglyúl ejtettek száma megegyezőleg majdnem mindenütt 400-ra, vagy valamivel 400-on fölül tétetik, csak egy-két helyütt 500-ra; az aug. 26-iki vallatási jegyzőkönyv pedig határozott számot, 435-öt mond, — s ez jár a valóhoz legközelebb.

A hadi foglyok kölcsönös kicserélése érdekében a hadviselő felek, Nagy-Britannia és Hollandia közbenjárására s garantiája mellett, 1706-ban, tudvalevőleg, kötelező s elég humánus cartell-szerződést kötöttek egymással és a «rabszabadítás» intézésére cartellae commissáriusokat nevezének ki. Országos fő-cartellbiztos volt magyar részről *Szluha Ferencz* érsek-újvári praefectus, főhadbíró s egyszersmind kitűnő jogász, császári részről báró *Salzer* vezérhadbíró Komáromban. A foglyok kibocsátása is leginkább e két erősségből, továbbá Buda és Eger, Dunántúl pedig Győr és Sümeg, Szigetvár és Simontornya várakból történt, a hová a többi rabtartó helyekről összehordták a kicserélendőket. A kibocsátottakról a cartell-biztosok formyszerű leszámolásokat tartanak vala, s jövedőbeli beszámítás fejében előre is bocsátottak ki rabokat, egymás nyugtájára. Kiszámítási alapul az illető hadi fogoly rangja szerint számára havonként reglementszerűleg kijáró orális portiók száma szolgált, úgy a mint ezeket a császári s illetőleg a magyar hadi szabályzat érvényesen megállapítá.

¹⁾ *Eredeti l'ítség-tabella az orsz. levéltárban. Rákóczi-lymbus.*

Mint b. Salzer és Szluha levelezéseiből kitűnik: a kuruczok a trencsényi nap előtt hadi foglyaik száma tekintetében annyira előnyben valának, hogy az általuk kibocsátott cs. rabokért Salzer 30-al adósuk maradt, noha még *gr. Heister Hannibál* altábornagy (a cs. fővezérnek testvéröccse, a ki még Győrvárnál fogatott el), *gr. Starhemberg Miksa* szintén altábornagy (kit 1708. februárban Pozsony és Nagy-Szombat közt kaptak el Bottyán huszárai), továbbá *Tököly Jován* rácz ezredes (kit a sarkadi hajdúk ejtének rabúl az aradi szigeten), nemkülönbén *Pflug* őrnagy, számos német, horvát és rácz kapitány, hadnagy és — kivált a dunántúli várakban — egynehány száz altiszt és közember űlt kurucz fogságban. Igaz, hogy viszont nekik is volt három-négy rab ezredesük Erdélyben s Aradon.

Bercsényi tehát mindjárt a trencsényi gyásznapi után utasította Szluhát: igyekezzék az itt fogságba jutott rabokat minél előbb kiszabadítani. A cartellbiztos azonnal írt Komáromba Salzernek; a ki ismét, mint főparancsnokával, Heisterrel közlé a levelet, s ettől oly gyorsan megjöve válasza, hogy már aug. 16-án értesíti Szluhát: «. . . . Mihi a Sua Excellentia Domino Commendatorio-Generali responsum datum est, quod propter magnam distantiam eorum locorum, ubi captivi existunt, defacto graviter accidat commutatio; sed paulo post prior locus se monstrabit, ubi facilius commutari poterunt; penes etiam exigit Dominum Comitum a' *Starnberg* et Suum Dominum Fratrem Comitum a' *Heister* liberos extradi.» Különbén, a császáriak fogságában Pozsonyban és más várakban őrzött kurucz vitézek összes számát, a most *Trencsény-nél rabúl esettekkel együtt*, Salzer báró «*circiter 600*»-ra teszi. Utóiratban még hozzáírja leveléhez, hogy azon különböző helyeknek, hol foglyaik jelenleg vannak, távol fekvése mellett leginkább hátráltatja a kieserélést a két elfogott cs. altábornagynak még mindig visszatartatása a magyarok által: «. . . . maximum autem obstat commutationi detinentia captivorum Dominorum Comitum *Heister* et *Starnberg*». Ezek kibocsátását kívánja tehát mihamarabb.¹⁾

Heister Hannibál kiszabadulását pedig — a kit felfogott tit-

¹⁾ *Eredeti levél*, gyűjteményemben.

kos correspondentiáiért joguk volt visszatartani — a fejedelem s Bercsényi készakarva azért halogatták: mert ennek hatalmukban létele mégis némileg korlátozólag hatott zordon kegyetlenségű bátyjára a cs. fővezérre, a magyar foglyokon elkövetni szokott akasztatásait és egyéb istentelen elbánását illetőleg. Ha ez a veszett tigris kegyetlenkedett, (mint pl. Tarics István főhadnagy felakasztatásával, másoknak orruk, füleik lemetszetésével), mindjárt a rab öcscsével fenyegették meg őt, és irattak is ezzel többször ily dolgokban neki.¹⁾

Érsek-Újvárnak hosszú, kemény, de diadalmasan visszavert ostroma alatt a levelezés Szluha és Salzer közt természetesen szünetelt. Csak azután, október közepe táján írt Szluha ismét bizostársának, mikor a rabkicszerelési tárgyalások s tényleges kicserélések újból megindulának. Mivel pedig a trencsényi foglyok még mindig a vár árkában tartattak, hol a hidegre, esőre vált őszi idő viszontagságaitól sokat kellett szenvedniök: Szluha jobb elhelyezéseket követel é addig is, míg kiszabadulhatnak. Salzer ez iránt okt. 25-iki válaszában értesíti őt: írt már a trencsényi várparancsnoknak, hogy alkalmasabb helyen adasson nekik szállást. Egyéb-iránt pedig a cs. fővezér parancsából ismét sürgeti Heister és Starhemberg cs. altábornagyok kibocsátását, mivel a míg ezek fogva tartatnak: gr. Heister Siegbert tábornagy nem engedi a főbb kurucz tiszteket kicserélni.²⁾ Négy nap múlva Salzer újra szorgalmazza ezek szabadon bocsátását, jelentvén egyúttal, hogy a trencsényi rabtisztek egy része a kiváltásra alkalmasabb, közelebbi helyre fog kísértetni csakhamar. Tájékozás végett egyszersmind ezen — október 29-iki — leveléhez csatolja a *trencsényi csatában foglyúl ejtettek teljes névsorát, számjegyzékét*. Szluha részére.³⁾

Az előbbeni ígéret csakugyan beváltott. Nagy-Győri Kutass István, Győrött lakó Fejér-vármegyei nemes, egykorú

¹⁾ Mikor pl. ezen év őszén nyíltlevélben azzal fenyegetődött Heister, hogy Bottyán tábornokot — a ki ellen legjobban dühöngött — tüzesvasrostélyon fogja elevenen megsüttetni, Bercsényi megiratta neki: vigyázzon, mert Bottyánt előbb még el is kellene fognia; ellenben az ő tábornok-öcsce Murány-várában fogva ül, — azt a tüzesvas-rostélyt bizony előbb megpróbáltathatják vele! . . . (*I. Bottyán élete.*)

²⁾ *Egykorú másolat, gyűjteményemben.*

³⁾ Dtto, dtto.

naplója szerint Trencsény várából Pozsonyon és Mosonyon át a következő 15 magyar tisztet és egy őrmestert kísértének Győrre:

«Anno 1708. Mense Novembri. Az minémü kurucz tiszteket az trencsényi harczeről rabúl Győrben hoztanak, azoknak neveik:

Elsőben. Az Méltóságos Fejedelem *Rákóczi Ferencz* maga palotás-regementjebéli tiszttek: 1. Boda István kapitány, kassai, református. 2. Kún Pál kapitány, kassai, református. 3. Skotka János kapitány, szathmári, katolikus. 4. Paffy István zászlótartó, szathmári, református. 5. Szent-Iványi Ádám zászlótartó, (liptó-)szentiványi, katolikus. 6. Török István strázsamester, tokaji, református.

Másodszor. Generális *Bercsényi Miklós* úr maga (dragonyos, karabélyos) regementjebéli tiszttek: 1. Gyilik (Ghilligh) András kapitány, szentgyörgyi, lutheránus. 2. Farkas Pál zászlótartó, kúpi, református.

Harmadszor. *Csajághy* uram (gyalog-) regementjebéli tiszttek: 1. Pigheti József kapitány, nagyszombati, katolikus. 2. Kovács János kapitány, czeplédi, református. 3. Fazekas György hadnagy, kecskeméti, református. 4. Nagy Gergely zászlótartó, szalki, katolikus. 5. Kocsánki furier trencsényi, katolikus. 6. Szöllösy János furier, egri, katolikus.

Negyedszer. *Luzsinszky* uram (lovás, karabélyos) regementjéből: 1. Hodossy Lőrincz kapitány, trencsényi, katolikus. 2. Deák József adjutant, kecskeméti, katolikus.»¹⁾

Ezek aztán nemsokára Győrből cseréltettek ki s tértek vissza ezredeikhez. Sokkal érdekesebb azonban az említett Salzer-féle *teljes lista*, melyet ezennel közlünk:

«*Specificatio captivorum Officialium die 3. Augusti 1708. in pugna ad Threncsin captorum.*

Ex Regimine Palotássorum. Capitanei: Stephanus Boda, Paulus Kún, Joannes Skotka, Ladislaus Bessenyeey.» Az utolsónál megjegyezve: «Mortuus 9. Augusti Threncsinij.» «Vexiliferi: Stephanus Paffy, Adamus Szent-Iványi.» (Török István őrmester, mint altiszt, itt hiányzik.)

Ex Regimine Granaterorum Pedestrium Gallorum. (Fierville

¹⁾ A naplókönyv eredetije családomnál, Komárom-Csepen.

ezrede). Capitaneus: Monsieur de Rolain. Vice-Laidinantius: Monsieur Sereu, læsus.

Ex Regimine Csajághyano. Capitanei: Josephus Pighetty, Joannes Kovács. Laidinantius: Georgius Fazokas. Vexilifer: Georgius Nagy. Adjutant: Josephus Deák. (Ez Kutassnál, alkalmasint tévedésből, Luzsinszky ezredbelinek iratik.) Granatier-Laidinantius: Joannes Seldtmann; remansit Threnesinij, in servitio Cæsaris. » (Ez tehát labanczczá lett, vagy labanczságra kényszerítettett.)

Ex Regimine Granaderorum Equitum. (B. Zay András ezrede.) Capitaneus Ludovicus Schulz. Forsan retinebitur, cum fuit in servitio Cæsaris.

Ex Regimine Bonafous. (Gyalog.) Laidinantij: Joannes Puill, Christophorus Durst, Joannes Maier. Remanent in servitio Cæsaris. Vexilifer: Bartholomeus Pöckel. Remanet in servitio Cæsaris.

Ex Regimine Karabélyosorum Excellentissimi Generalis Bercsényi. (Lovas.) Capitaneus Gillik. Laidinantius Mathias Czabányi.

Ex Regimine Nyárayano. (Gyalog.) Capitaneus Granadiero- rum: Ulricus Kolbmann. Retinebitur et non dimittitur. (Bizony- nyal azért, mert császári tiszt volt azelőtt.)

Ex Regimine Orosz Pál. (Lovas.) Vexilifer Paulus Farkas. (Kutassnál Bercsényi ezredbelinek mondatik.)

Ex Regimine Luzinszkyano. (Lovas.) Capitaneus Laurentius Hodossy. Furierius Joannes Trsztyánszky.

Accedunt his *Gregarij* (közvitézek) ex diversis Regiminibus *circiter* 400, inter quos ex Regimine Palotásonum et Esze Jánosi- ano 140, et ex Regimine Csajághyano 82 reperiuntur. Ex his Gre- garijs abalienati sunt jam circiter 60, ex quibus adhuc plures remanebunt». ¹⁾

E hiteles, hivatalos jegyzék szerint fogságba jutott a trencsé- nyi harczon összesen 25 tiszt (köztük lovastiszt csak 6) és «*mint- egy*» 400 közvitéz. Nem 500 tehát; és nem 400 állott — Heister feldicsekvése szerint — császári szolgálatba: hanem mindössze 60.

*

¹⁾ *Salzer* okt. 29-iki leveléhez csatolt *eredeti melléklet*. U. o.

Ezzel, a hadifoglyok létszámával tökéletesen tisztában vagyunk, s áttérhetünk az elesettek számának meghatározására, a mi a közlött egykorú adatok sokasága mellett is, épen ezeknek egymástól való nagy eltérése miatt, nem könnyű feladat ugyan: de higgadt, elfogulatlan bírálattal mellett — reméljük — sikerülni fog.

A fentebb közlött tudósítások adatai a harcstéren halva maradtakról annyira ingadozó és divergálóak egymástól, hogy számaik 1000 és 8000 közt váltakoznak. Ily óriási különbséget látszólag alig lehet kiegyenlíteni, — pedig lehet. Ez a kettő a legtúlzobb szám: az egyik le-, a másik fölfelé. A kuruczok veszteségét «circa 1000» főre *Aszalay* udvari titkár aug. 8-iki levele teszi; igen, de ő a csatatérről a megsebesült fejedelem kíséretében, *a bomlás kezdetekor* távozott, és így fogalma sem lehetett róla: mennyi embert kaszaboltak le *azután*? *Aszalay* tehát az 1000 számot csak hallomásból vetette oda levelében, mely különben is vigasztaló, megnyugtató levél akart lenni, és így inkább kicsinyíteni, mint nagyítani kívánta a veszedelmet. Az ezzel homlokegyenest ellenkező, képtelenül felfűtt 8000 számot viszont a császáriak körében, de ott is csak mint a popule közt Heister pozsonyi bevonulásakor mesélt *mende-mondát* találjuk fölemlítve, két helyen. (B. Berényi Ferencz aug. 12-iki naplójegyzete Pozsonyban, — hanem ez sem határozott: a kuruczok halottainak számát «*ki 6, ki 8000-nek mondja*»); továbbá Szluha aug. 13-iki, érsekújvári levelében, Pozsonyból érkezett kémjének jelentése: ott azt «*beszélük*, hogy 8000 magyar elesett *volna*». Hogy ez csak a németektől, főként a diadalmas dunántúli kurucz hadak lehangolása és megtévesztése céljából *irányzatosan* terjesztett híresztelés volt: már az illető helyen megjegyeztük. Bátran napirendre térhetünk tehát fölötte, s mint minimumot most már 1500-at és 2000-et, mint maximumot pedig a 8000 után szóban forgó legmagasabb számot: a 6000-et, — mely Heister hivatalos jelentéséből átvéve, az osztrák vagy osztrákos történetíróknál állandóvá lön, — kell tekintenünk.

A b. Berényi-napló aug. 26-iki bejegyzése említi, hogy egy Pozsonyba érkezett «trencsényi ember» becslése szerint az ott elhullott kuruczok száma «*már csak másfél ezerre*» szállott alá. Ki volt? miféle egyén volt? teljesen szavahihető volt légyen-é ez a trencsényi hírhozó? a naplóíró főúr nem hagyta írva reánk; lehet, hogy

jó magyar érzelmű ember vala, s így nemzete veszteségét inkább takargatni, kisebbitni kíváná. Az ehhez legközelebbi és már sokkal valóbbszínű számot Bakos János, a trencsényi csatában és az üldözésben is mindvégig részt vett Esterházy József-fele labancz-magyar katona szolgáltatja, a kit a kuruczok nemsokára elfogtak és Érsek-Újvártt aug. 10-kén Szluha Ferencz hallgatta ki; ezen, az üzésből a csatatérre visszatért katona azt vallja, hogy «ítéletéhez képest 2000 testet számlálja». Mindenesetre figyelembe veendő vallomás, melyet még a Berényi-napló aug. 12-iki bejegyzése is támogat, ugyane számot szintén említvén; azonban mi hajlandók vagyunk még följobb menni.

Lássuk a Heister számát, a 6000-et, vagy «über 6000»-et. Ezt legelőször a cs. fővezérnek a bécsi udvarhoz küldött tüzetes — második — jelentéséből merítve. Tiellnek aug. 11-iki levelében olvassuk; holott maga Tiell még néhány nappal előbb (aug. 8.), ugyancsak Heisternek első — rövidebb — jelentésére utalva, vagy 1000-el kevesebb kurucz halottal megelégedett, írván, hogy: «Er (Heister) glaubt, dass 5 bis 6000 Mann auf der Platz geblieben sind».¹⁾ Azonban, hogy a cs. fővezér mindakét esetben (szerintünk legalább kétszeresen) nagyított, legkésztelenebbül bizonyítja az ő vezértársának — a győzelem voltaképeni kivívójának — gr. Pálffy bának, nem a nyilvánosságra szánt, hanem Savoyai Eugenhez írott magánlevele: «. . . . Ich judiciere, dass der *feindliche Verlust* wenigstens in 4000 Mann bestehen werde». Tehát még ez is csak: «werde», és nem határozottan: «besteht!» Azonkívül Pálffy a foglyokról külön nem emlékezik meg; ő e szerint az ellenfél összes veszteségét (vagyis a 400-at meghaladó fogolylyal együtt!) itéli 4000-nek. Heister nagy számát ekképen már ő 2000-el, s illetőleg 2500-al reducálja. Ime, így már, nemde, szépen közeledünk egymáshoz?!

Menjünk tovább.

A most érintendő adatokra különös súlyt fektetünk, eredetüknél fogva.

1. B. Berényi Ferencz a pozsonyi vártemplomban aug. 15-én

¹⁾ A táboron Heisterrel járt jezsuita is ezen elsőbbi tudósítás szerint beszél: «úgy itéli, hogy *hatodfelezeren* elvesztek». (Berényi-napló aug. 13.)

tartott Te Deumon — a hol a nádor, a kir. biztos s a táborról beérkezett Heister, Pálffy, Steinville, Ebergényi, Koháry és Gombos tábornokok is jelen valának — ezektől s alkalmasint a két utóbbi-tól, kik barátai voltak, bizalmasan úgy értesült, hogy «3000-ig ráló, ki elveszett a kuruczokban». 2. Ugyanaz ő naplójában olvasuk aug. 19-kéről, hogy a *trencsényi plébános*, a ki «az holttesteket maga is látta», és a sirokat beszentelte: «nem írja 3000-nél többnek» az elhullottakat, beleértve az elesett németeket, horvátokat, ráczoikat is: mert hiszen együtt temették el mindnyáját. Ez az egyházi férfiú pedig ugyancsak biteles tanúként fogadható el. 3. Ezekkel összeegyezik az aug. 9-iki komáromi hír: «kuruczoknak ha 3000 embere veszett is». (L. b. Révay újvári levelét.) 4. A nagyon részrehajlatlanul és megfontolva író Tsétsy János havi krónikája hasonlóképen 3000-ig valóra («ad 3000») teszi a magyarok veszteségét. Végre 5. a legfontosabb és legpontosabb adat, úgymint az elesettek számának tüzetes kiderítése végett Bercsényi fővezértől a helyszínére küldött hadsegéd *Csery Imre* hivatalos vizsgálódásai, nyomozásai eredménye: «lehotai emberek temettek el 500-at», a többi öt-hat falubeliek pedig «az kit eltemettek, *reámegyén harmadjelczerre*», (tehát a lehotai 500-al = 3000); «de, *elveszett nimettel együtt tiszzen annyit, nimet pediglen 600 elveszett*, az kit trencsényi nimet tisztek relatiójából tudják».

Íme, kitűnő kútfőkből merített öt rendbeli egykorú adat, mely — különböző oldalról vett eredet mellett is — összhangzólag mind ugyanazon szám: a 3000 körül jár. És mi, a késő kor igazságra törekvő történetbúvárai is, mind a föntebbieknek egybevetése után nyugodt lelkiismerettel állapodhatunk meg e számban, úgy értelmezve azt, mint — a holtakat eltemetett és számukat jegyzékbe vett falusiak vallomásai után — a nyomozást tartott hadsegéd világosan jelenti, hogy az eltemetett 3000 holttest közt bentfoglaltatnak a császáriak 600 főre menő elesettjei is.¹⁾ És így a kuruczok

¹⁾ A császáriak veszteségéről is rendkívül eltérnek az adatok. Pálffy csak 66 elesettet említ, azonban ez nyilván csak az Althann-ezredre vonatkozik, a melyet ő — visszavert rácz huszárainak támogatására — rohamra vezényelt és a melyről épen ír; a gr. Esterházy-féle ezredből elfogott s Érsek-Újvárbán kihallgatott Bakos János labancz katona szerint: «németekben *alig száz megholt*, circiter kétszázig való sebben esett»; b. Beré-

összes vesztesége Trencsény alatt 1708. augusztus 3-ikán, a föntebbi, szám szerint kimutatott *425 hadifogolylyal együtt tézzen ki mintegy 3000-et, vagyis még pontosabban megjelölve: 2825-öt.*

A szerencsétlen csatában részt vett, 14—15,000 főnyi haderejöknek e veszteségszám is irtóztató nagy: mert körülbelől *húsz százalékát képezi.*

*

Ha a végveszedelemben forgott nemzeti és faji fenmaradásért utolsó erőfeszítéssel, nyolcz esztendei nehéz kitartással vívott, s annyi vér-, vagyónáldozatba került Rákóczi-Bercsényi-fele nagy szabadságháború válságpontját képező trencsényi csata igaz ismeretéhez a föntebbiek közzétételével némileg hozzájárulhattunk, — célunkat elértük.

THALY KÁLMÁN.

nyi ellenben Pozsonyban Koháry, Gombos cs. tábornokoktól (aug. 12-kén) akként értesült, hogy: «az veres ráczokban, horvátokban, József úr (Esterházy) katonáiban s kevés lovas német is vezett, úgy mondják: *ezerig elveszett benne*». Mi, a mennyire kevésnek tartjuk a két megelőző adatot: ép annyira sokalljuk emezt, — tekintve a csata lefolyásának körülményeit. Legvalóbbszínűnek, legelfogadhatóbbnak tartjuk e tekintetben is *Csery Imréné* a középszám körül járó s hitelt érdemlő forrásra utaló jelentését: «*német pediglen hatszáz elveszett*». Továbbá, kétségkívüli hitelű a Berényi-naplónak a trencsényi szemtanúra hivatkozó aug. 26-iki bejegyzése a súlyosabb sebesültek számáról: «*Másfélszáz sebben esett német fekszik Trencsénben*». A könnyebb sebesülteket bizonyára Pozsonyban és a morva városokban áptolták, s részben elmentek a táborral.

T. K.